

UDK: 339.9.012(510:6)
Bibliid: 0025-8555, 70(2018)
Vol. LXX, br. 3, str. 282–304

Originalni naučni rad
Primljen 1. oktobra 2018.
Odobren 22. oktobra 2018.
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP1803282Z>

Ekonomski aspekt kinesko-afričkih odnosa: mogućnosti i izazovi

Katarina ZAKIĆ¹
Bojan RADIŠIĆ

Apstrakt: Rad analizira kinesko-afričke ekonomske odnose od sedamdesetih godina 20. veka do danas sa osvrtom na moguće buduće trendove u njihovom razvoju. Autori polaze od stava da je kinesko-afrička saradnja bila utemeljena pre svega na političkom nivou, a potom se na to nadovezala ekonomska saradnja. Cilj rada je da pokaže kako su se razvijali kinesko-afrički odnosi, prelomne momente u saradnji, uz istovremenu analizu mogućnosti i potencijalnih sadašnjih i budućih problema. Uzimajući u obzir obimnu dokumentaciju ekonomske i političke prirode, autori analiziraju fazni razvoj ovih odnosa sagledavajući pri tome stepen povezanosti ekonomije i politike, te obim trgovinske razmene i investicija u oba smera. Poseban akcenat je dat kineskim investicijama u Africi sa analizom vrednosti i tipom investicija, te delatnošću u koju su investicije uložene. Autori zaključuju da su Kina i Afrika uzajamne političke i ekonomske odnose podigli na najviši nivo i da se kroz nove inicijative, poput Foruma kinesko-afričke saradnje, njihova saradnja još više unapređuje. Autori naglašavaju i ozbiljne izazove u budućoj saradnji u vidu velikog dugovanja afričkih zemalja, disbalansu u trgovinskom saldu, te ekspanzivnom korišćenju prirodnih resursa na afričkom kontinentu.

Ključne reči: Kina, Afrika, ekonomija, saradnja, trgovina, investicije, mogućnosti, izazovi.

¹ Katarina Zakić je vanredni profesor u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

E-pošta: katarina@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je rezultat naučnog projekta „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanje položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolitički, međunarodni ekonomski, pravni i bezbedonosni aspekti” (br. 179029) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu u periodu 2011–2018. godine.

Bojan Radišić je doktorant na Univerzitetu Lum Žan Mone, Bari, Italija.

Istorijski razvoj ekonomskih i političkih odnosa Kine i Afrike

Početak 21. veka je period u kojem su se ekonomski i politički putevi Kine i Afrike ukrstili i preklapili na najbolji mogući način. U kineskom duhu, ovo je bila *win-win* pozicija, koja je omogućila da njihova saradnja bude uspešna, ali se postavlja pitanje zašto je baš ova dekada bila toliko važna u međusobnim odnosima. Kinesko-afrički odnosi datiraju još od vremena dinastije Tang iz VII veka nove ere, ali su se intenzivirali od vremena dinastije Ming (1368–1644), kada su prvi kineski moreplovci putovali duž obala afričkog kontinenta i trgovali robom.² Put svile nije u prethodnim vekovima zaobilazio Afriku, već je aktivno uključivao njeno stanovništvo u razmenu i trgovinu dobara. Odnosi su bili prijateljski bez većih oscilacija tokom niza decenija, koliko je i Put svile trajao. Nakon toga, dolazilo je do sporadične trgovine, bez većih oblika saradnje. Razlozi se svakako delimično nalaze i u kolonizaciji afričkog kontinenta, čiji su resursi tada usmeravani ka imperijalnim centrima. Time je Afrika, kao i ostale zemlje koje su bile pod patronatom Velike Britanije, Francuske, Španije ili Portugala, ostala bez ogromnih prirodnih resursa, a njene teritorije su korišćene samo kao tle iz kojeg se crpe bogatstva a ne razvija privreda. Trgovina afričkim stanovništvom, koje je brutalno seljeno sa matičnih teritorija, dodatno je iscrplila ovaj kontinent.

Zbog toga nije čudno što je borba za nezavisnost i slobodu afričkih zemalja dugo trajala i što je svaki vid međunarodne pomoći, a time i kineske pomoći prvo u političkom a kasnije i u ekonomskom smislu, uvek dobro došao. Upravo je zato kraj sedamdesetih godina prošlog veka bio važan jer je Kina aktivno podržavala afričke zemlje u sticanju nezavisnosti.³ Afrika je zauzvrat podržala Kinu u vraćanju njenog mesta u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija 1971. godine, kada je zauzela nekadašnju poziciju Tajvana. Kao jedan od razloga za ovako snažnu opredeljenost Kine ka Africi može su uzeti i stav nekadašnjeg predsednika Mao Ce Tung (Mao Zedong), koji je Kinu i Afriku video kao „Treće zemlje”, koje niti su supersile niti su poslušnici velikih sila.⁴ Time je svakako oblikovao i putanju njihove buduće saradnje. Kako je Kina tokom te decenije imala tešku unutrašnju situaciju, Kina i Afrika su

² Ratko M. Vukanić, “Sino-African Cooperation in the XXI Century and the FOCAC as Its Main Framework”, *The Review of International Affairs*, Vol. LX, No. 1136, 2009, p. 63. Nathanaël T. Niambi, “Bilateral Cooperation between China and Congo-Brazzaville: The Other Side of the Ledger”, *Open Journal of Political Science*, Vol. 8, No. 3, 2018, pp. 227–238.

³ Tokom sedamdesetih godina Kina je uspostavila diplomatske odnose sa 25 afričkih zemalja.

⁴ Pored Kine i Afrike, u ove zemlje je ubrajao i zemlje u razvoju u Latinskoj Americi i Aziji. Dato prema: Wenping He, “Review and Reflection on China’s African Policy in the past 60 Years”, in: Zhang Hongming (ed.), *China-Africa Relations: Review and Analysis*, Vol. 1, Social Science Academic Press, China and Paths International, 2014, pp. 1–2.

priliku da bolje razvijaju pre svega ekonomske odnose dobile nakon uvođenja tzv. Politike otvorenih vrata u Kini, koja je označila potpuni zaokret u ekonomskom razvoju Kine.⁵ Novi oblik razvoja nazvan tržišni socijalizam ili socijalizam sa kineskim karakteristikama, uveo je Kinu u globalnu svetsku utakmicu, koja je posledično promenila i ekonomske odnose Kine sa svetom, pa i Afrikom.

Osamdesete godine 20. veka su protekle u daljem osnaživanju međusobnih odnosa, što se može potkrepiti i sledećim podacima koje navodi Je Wenping (He Wenping):

Usled toga je od kraja 1982. godine pa do početka 1983. godine kineski premijer Džao Cijang (Zhao Ziyang) posetio 11 afričkih zemalja i razmenio sa njihovim liderima mišljenja o novim formama i kanalima bilateralne ekonomske i tehnološke saradnje pod novim uslovima (...) Do kraja 1980-tih, Kina je potpisala preko 2000 građevinskih projekata i ugovora sa preko 40 afričkih zemalja, u kojima je bilo angažovano preko 8000 radnika; 55 afričkih zemalja i regiona je uspostavilo poslovne relacije sa Kinom, pokrivajući pri tome skoro celu teritoriju Afrike. U 1989. godini kinesko-afrička trgovina je dostigla 1,16 milijarde američkih dolara, što je za 42% više u odnosu na 1979. godinu.

Sa završetkom Hladnog rata, odnosi moći u svetu su se dramatično promenili, te je i dinamika odnosa između Kine i Afrike promenjena. U ovom periodu, više se radilo na razvoju političkih, a manje ekonomskih odnosa. Razlog je pre svega ležao u liderima afričkih zemalja, koji su se nakon raspada SSSR-a više okrenuli ka SAD, a to je privremeno značilo udaljavanje od Kine.

Situacija se menja krajem devedesetih godina, kada su se ponovo stekli uslovi za bolju saradnju, koja je ozvaničena institucionalno 2000. godine osnivanjem Foruma kinesko-afričke saradnje (*Forum on China-Africa Relations* – FOCAC). FOCAC je zamišljen kao multilateralna platforma između Kine i afričkih zemalja u okviru koje će se voditi dijalog i uspostavljati saradnja u različitim oblastima.⁶ Samiti u okviru Foruma se održavaju svake treće godine, naizmenično u Africi i Kini, a do sada je organizovano njih sedam.⁷ Tokom ovih samita, uobičajeno se razgovara o

⁵ Potrebno je naglasiti da je Kina i pored unutrašnjih problema imala velike infrastrukturne projekte u Kini poput TAZARA železnice u Tanzaniji i Zambiji, Kinkon and Tinkisso hidroelektrana u Gvineji i još jedna Bounenza u Kongu. Navedeno prema: Wenping He, "Review and Reflection on China's African Policy in the past 60 Years", op. cit., str. 4; Deborah Brautigam and Jyhjong Hwang, "Great Walls over African Rivers: Chinese engagement in African hydropower projects", *Development Policy Review*, 9 November 2017, doi:10.1111/dpr.12350, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/dpr.12350>, pp. 1–26.

⁶ Wenping He, "Review and Reflection on China's African Policy in the past 60 Years", op. cit., p. 9.

⁷ Peking (2000), Adis Abeba (2003), Peking (2006), Šarm El Šeik (2009), Peking (2012), Johanesburg (2015) i Peking (2018).

dosadašnjoj saradnji i kako se ona može unaprediti u budućnosti. Na poslednjem, nedavno održanom samitu u septembru 2018. godine, kineski predsednik Si Đinping (Xi Jinping) je najavio da će Kina investirati u Afriku 60 milijardi američkih dolara u različitim oblastima – od infrastrukture, tehnologije, ekologije, pa do zdravstva i obrazovanja – što je posledično izazvalo veliku pažnju javnosti. Čini se da je u medijskim izveštajima pored napomenutog iznosa, posebno u zapadnim medijima, provejavala bojazan gde će sve te finansije biti uložene, koliko će se afričke zemlje zadužiti, kao i pitanje zašto Kina ne insistira na rešavanju problema ljudskih prava u pojedinim afričkim zemljama. Predmet članaka su bila poređenja dosadašnjih kineskih ulaganja u Afriku spram ulaganja zapadnih zemalja, te su se dodatno bavili i spoljnotrgovinskom razmenom Kine i Afrike, ukazujući na izrazito nepovoljan položaj afričkih zemalja. U kojoj meri su ove konstatacije tačne ili ne daće odgovor naredna tri poglavlja ovog rada koja analiziraju dva veoma važna ekonomska aspekta saradnje Kine i Afrike, a to su obim razmene i način i vrste investiranja, pre svega Kine u Afriku, a nakon toga i Afrike u Kinu.

Obim trgovinske razmene između Kine i Afrike

U protekloj deceniji Kina je postala glavni ekonomski partner afričkih zemalja, a naročito zemalja u podsaharskom delu kontinenta. Snažan ekonomski rast kineske privrede i činjenica da je Kina trenutno druga ekonomija sveta, samo potkrepljuju novonastale okolnosti i pravdaju konstantan rast trgovinske razmene koji je uvećan više desetina puta, gledano od početka novog milenijuma pa do danas.⁸

Međutim, situacija nije uvek bila takva. Iako je Kina od svog osnivanja uspostavljala dobre diplomatske odnose sa zemljama Afrike, sve do početka devedesetih godina 20. veka nije bilo značajnijih pomaka u trgovinskoj razmeni dveju strana. Tokom sedamdesetih i osamdesetih godina robna razmena nije prelazila nekoliko stotina miliona američkih dolara, prvenstveno zbog činjenice da je u tom trenutku Kina tek krenula sa procesom otvaranja prema svetu i njen primarni fokus bio je usmeren ka ostatku Azije, dok je Afrika i dalje bila pod jakim kolonijalnim uticajem i svoju trgovinsku razmenu u najvećoj meri obavljala je sa Velikom Britanijom, SAD, Francuskom i Španijom.⁹

⁸ Anja Lahtinen, *China's Diplomacy and Economic Activities in Africa*, Palgrave Macmillan, London, 2017, p. 6.

⁹ Esteban Ortiz-Ospina and Max Roser, "International Trade", 2018, *OurWorldInData.org*, <https://ourworldindata.org/international-trade>, 29/09/2018.

Početak posljednje decenije 20. veka donosi i prve promene u trgovinskoj razmeni. Zemlje poput Zimbabvea, Angole i Gabona postaju države sa najvećim izvozom robe u Kinu, dok u istom momentu i sama Kina beleži konstantan rast izvoza prema afričkom kontinentu. Godina 1992. ostaće upamćena kao godina u kojoj je trgovinska razmena prema podacima iz baze *UN Comtrade* po prvi put prešla jednu milijardu američkih dolara (prikazano u Tabeli 1).

Tabela 1: Obim trgovinske razmene između Kine i afričkih zemalja od 1992. do 2002. (mlrd. američkih dolara)¹⁰

Godina	Izvoz Kine ka afričkim zemljama	Izvoz afričkih zemalja ka Kini	Država sa najvećim izvozom
1992.	1,23	0,49	Zimbabve 0,097
1993.	1,21	0,58	Angola 0,181
1994.	1,31	0,33	Gabon 0,086
1995.	1,75	0,73	Angola 0,136
1996.	1,76	0,79	Angola 0,243
1997.	2,30	1,66	Angola 0,603
1998.	3,02	0,77	Angola 0,153
1999.	3,09	1,51	Angola 0,355
2000.	4,90	5,54	Angola 1,842
2001.	5,81	4,76	J.Afrika 1,173
2002.	6,74	5,40	J.Afrika 1,268

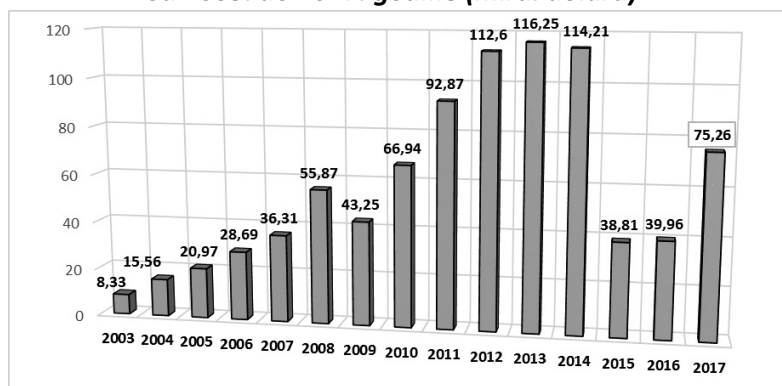
U prvoj polovini devedesetih godina više od 70% od ukupnog izvoza prema Kini činile su Angola, Gabon i Nigerija, pretežno izvozeći rude bakra, nikla i naftne prerađevine. Sve do 1997. godine kada izvoz afričkih zemalja prema Kini prvi put prelazi obim od jedne milijarde američkih dolara u jednom fiskalnom ciklusu nije bilo značajnijih promena. U trgovinsku razmenu tada se uključuju oporavljene afričke zemlje poput Južne Afrike i Konga, izvozeći drago i poludrago kamenje koje u tom trenutku prema podacima Opservatorije za ekonomsku složenost

¹⁰ Tabela je napravljena na osnovu podataka iz *UN Comtrade Database*

(*Observatory of Economic Complexity – OEC*) čine oko 20% kompletnog izvoza. Južna Afrika pored Angole postaje glavni partner Kine na tlu Afrike.¹¹

Početak novog milenijuma donosi i prve značajne promene jer se sve više zemalja uključuje u trgovinsku razmenu sa Kinom, raste novčani obim razmene koji je od 1992. godine uvećan za čak šest puta, ali širi se i proizvodni asortiman koji dve strane u svojoj trgovinskoj razmeni nude. Naftni derivati, rude i drago kamenje i dalje ostaju u primarnom fokusu kada je reč o izvozu u Kinu, sa dodatkom duvanskih prerađevina, dok Kina najviše izvozi tekstil, elektroniku, građevinsku i poljoprivrednu mehanizaciju. Uključuju se zemlje poput Alžira, Ekvitorijalne Gvineje, Libije i Maroka koje do tada nisu imale značajan udeo u izvozu i na taj način pospešuju afričku ekonomiju, koja doživljava po prvi put važniji rast početkom prve decenije 21. veka. SAD i Evropa nisu više dominantne destinacije za izvoz, već Kina polako preuzima primat. U prvoj deceniji ovog veka prema podacima kineskog Ministarstva trgovine (*Ministry of Commerce of People's Republic of China – MOFCOM*) robna razmena između Kine i Afrike dostigla je neverovatnih 440 milijardi dolara (dijagrami 1 i 2) i na taj način je pozicionirala Afriku odmah iza SAD, kao jednog od vodećih ekonomskih partnera Kine.¹²

Dijagram 1: Ukupan obim izvoza afričkih zemalja prema Kini od 2003. do 2017. godine (mlrd. dolara)¹³

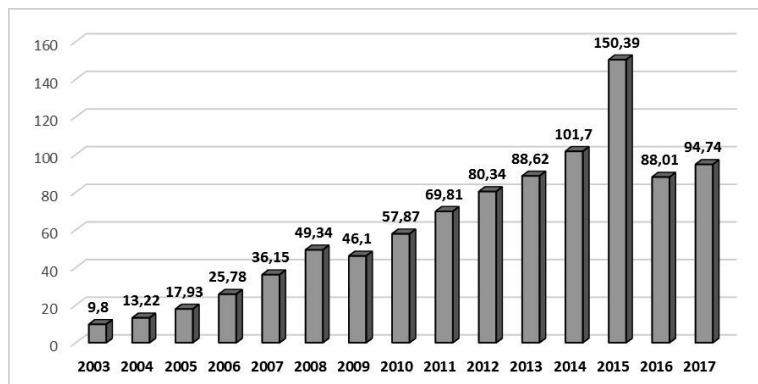

¹¹ Samostalno istraživanje autora prema podacima: “Republic of the Congo”, The Observatory of Economic Complexity, <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/cog/>, 03/10/2018; “Angola”, The Observatory of Economic Complexity, <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/ago/>, 03/10/2018; “South Africa”, The Observatory of Economic Complexity, <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/zaf/>, 03/10/2018.

¹² “China”, The Observatory of Economic Complexity, <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/chn/>, 28/09/2018.

¹³ Tabela je napravljena na osnovu podataka: *UN Comtrade Database* i MOFCOM

Dijagram 2: Izvoz Kine prema afričkim zemljama od 2003. do 2017. godine (mlrd. dolara)¹⁴

Jačanje kineske ekonomije i sve veće prisustvo kineskih kompanija na tlu Afrike usloveli su i stalan rast u trgovinskoj razmeni. Za Afriku, Kina postaje kako u političkom, tako i u ekonomskom smislu partner broj jedan pre svega zahvaljujući ogromnoj podršci i finansijskoj pomoći kineske vlade ruralnim i nerazvijenim oblastima. Južna Afrika i Angola i dalje ostaju zemlje sa najvećim izvozom u Kinu, ali je obim pojedinih zemalja u međuvremenu toliko porastao da se sada meri desetinama milijardi američkih dolara.¹⁵ Sve čvršće diplomatske veze i postojana ulaganja kineskih kompanija u godinama koje dolaze nesumnjivo će doneti dobro kako kineskoj tako i afričkoj ekonomiji.

Kineske investicije u Afriku

Kina je otvaranje prema svetu započela 1979. godine pod vođstvom tadašnjeg lidera Deng Sjaopinga (Deng Xiaoping), kada počinje i proces internacionalizacije njenih kompanija. Kina je tada kao primarna tržišta za inostrana ulaganja odredila zemlje u neposrednom okruženju (Tajvan, Hong Kong i Mijanmar) kako zbog blizine tako i zbog dobrih političkih odnosa. Sredinom osamdesetih godina 20. veka prelazi

¹⁴ Tabela je napravljena na osnovu podataka: *UN Comtrade Database* i MOFCOM

¹⁵ Prema podacima baze *UN Comtrade* izvoz Južne Afrike u Kinu iznosio je 191 milijardu dolara od 2010. do 2016. godine, dok je izvoz Angole u Kinu u istom periodu iznosio 173 milijarde dolara. Izvor: "World Exports of goods in 2017", http://data.trendeconomy.com/dataviewer/trade/statistics/commodity_h2, 28/09/2018.

se i na ostatak azijskog kontinenta, a sektori poput energetike i transporta primarni su izbor za kineske investicije na internacionalnom tržištu.¹⁶

Kineske kompanije su prve krupnije korake na međunarodnom poslovnom tržištu zabeležile početkom devedesetih godina 20. veka i to baš na afričkom tlu, zahvaljujući velikim infrastrukturnim projektima koje su u to vreme izvodile kineske državne kompanije, uz ogromnu diplomatsku i finansijsku pomoć kineske vlade. Visina investicija se u prvoj polovini poslednje dekade 20. veka kretala od 100 do 400 miliona dolara, najčešće kroz infrastrukturne kredite (izgradnja puteva i železnica), a kao primarne zemlje za investiranje izdvajale su se Gana, Angola, Nigerija i Mali.¹⁷ Trend se nastavio i u drugoj polovini dekade uz postepen rast investicionog obima, kada neke od pojedinačnih investicija prvi put prelaze granicu od jedne milijarde dolara. Kineski uticaj polako raste, afričko tržište se širi, a dobri diplomatski odnosi omogućuju kineskim kompanijama ulazak i u zemlje Severne Afrike – poput Maroka, Sudana, Alžira i Egipta.¹⁸

Početak novog milenijuma doneo je i prve promene. Iako se i dalje najviše novca ulaže u energetski i sektor transporta, kineske kompanije sve više prebacuju investiciono težište na logistiku, poljoprivredu i građevinsku industriju. Ulazak Kine u Svetsku trgovinsku organizaciju 2001. godine u mnogome je ubrzao povećanje investicija kineskih kompanija u Africi. Širenjem tržišta u glavni fokus dolaze zemlje poput Zambije, Etiopije i Južne Afrike, a podsaharski deo kontinenta postaje posle Istočne Azije ključno tržište u međunarodnom razvoju kineskih kompanija.¹⁹ Odlukom vlade u Peking u 2003. godine da privatnom sektoru omogući plasman kapitala u inostranstvo, dodatno je povećan ukupan obim kineskih investicija na afričko tlo i on, prema podacima *China Global Investment Tracker-a*, prvi put 2005. godine premašuje vrednost od 2,5 milijardi dolara (Dijagram 3).

Mada su investicije kineskih kompanija u Africi beležile postojan rast u periodu od 2000. do 2005. godine, svetska javnost nije tome pridavala mnogo pažnje. Međutim, jedna investicija iz novembra 2006. godine promenila je sve. Kineska vlada je odobrila Nigeriji kredit u iznosu od 7,45 milijardi dolara za strateški infrastrukturni projekat, tj. izgradnju železnice koja povezuje grad Lagos na

¹⁶ Lukas K. Danner, *China's Grand Strategy*, Palgrave Macmillan, London, 2017, p. 41.

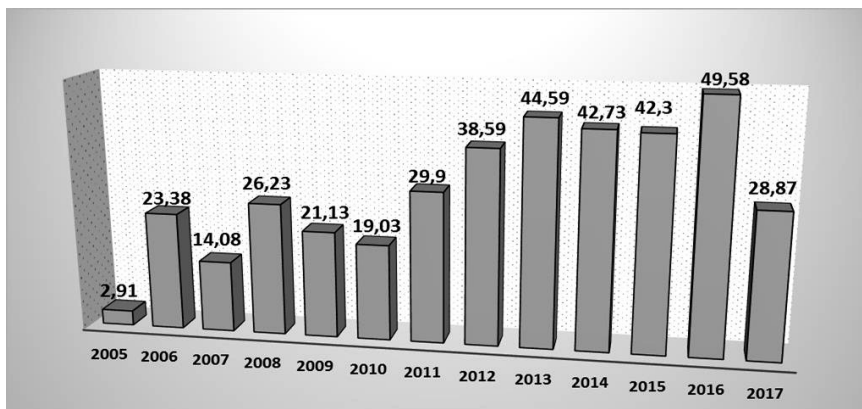
¹⁷ Deborah Brautigam, *Dragon's Gift: The Real Story of China in Africa*, Oxford University Press, New York, 2009, p. 29.

¹⁸ Chris Alden, "China in Africa", *Survival: Global Politics and Strategy*, 19 July 2006, <https://doi.org/10.1080/00396330500248086>, 01/10/2018, pp. 147–164.

¹⁹ David Dollar and Astrid Hass, "Chinese investment in Africa: Beijing's testing ground", *The Financial Times*, 4 April 2017, <https://www.ft.com/content/0f534aa4-4549-11e7-8519-9f94ee97d996>, 02/10/2018.

jugozapadu i Kano na severu zemlje – uz uslov da kineska državna kompanija *China Railway Construction* bude glavni izvođač radova.²⁰ Kina je tako postala investitor na koga može da se računati i koji je u stanju da se takmiči sa do tada neprikosnovanim SAD i zemljama Zapadne Evrope, poput Francuske i Velike Britanije, koje su i dalje imale snažan postkolonijalni uticaj.

Dijagram 3: Ukupan investicioni obim kineskih kompanija u Africi od 2005. do 2017. godine (mlrd. dolara)

Izvor: dijagram je sačinjen na osnovu podataka *China Global Investment Tracker*.

Kina nastavlja da širi uticaj u Africi u prvoj dekadi 21. veka i to tako što se ređaju investicije u sektor energetike, transporta, metalurgije i u sektore poput finansija i poljoprivrede. Prema podacima *Knoema Corporation* u periodu od 2006. do 2009. godine investirano je preko 80 milijardi dolara, a od investicija se izdvajaju: kupovina 20% Standard banke u Južnoj Africi za 5,6 milijardi dolara (kupovinu obavila kineska investiciona banka ICBC);²¹ izgradnja deonice autoputa u Alžiru koju je 2006. iz kredita finansirala *The Export-Import Bank of China (EXIM Bank)* u vrednosti od 6,25 milijardi dolara (glavni izvođač radova kineska kompanija CITIC);²² investicija od 4,99

²⁰ "Nigeria awards \$7 bln rail project to Chinese state rail firm – Xinhua", *Reuters*, 16 May 2018, <https://af.reuters.com/article/investingNews/idAFKCN1IH0JF-OZABS>, 30/09/2018.

²¹ "China buys into Standard Bank", *Brand South Africa*, 26 October 2007, <https://www.brandsouthafrica.com/investments-immigration/business/investing/stanbank-261007>, 29/09/2018.

²² Chris Alden et al., "Chinese Investments and Employment Creation in Algeria and Egypt", African Development Bank, 2012, <https://ecdpm.org/wp-content/uploads/2013/10/Chinese-Investments-Employment-Creation-Algeria-Egypt-2012.pdf>, 01/10/2018.

milijardi dolara u obnovu i istraživačke projekte na naftnim poljima u Nigeru, takođe realizovana kreditom *Exim Bank*, dok je nosilac posla bila kineska državna kompanija CNPC (jun 2008).²³ Ono što je još karakteristično za ovaj period je činjenica da su neke od najvećih pojedinačnih investicija kineskih kompanija realizovane baš u intervalu od 2006. do 2009. godine (Tabela 2) i da Podsaharska Afrika uzima primat u visini pojedinačnih investicija. Dominiraju zemlje poput Nigerije, Južne Afrike i Nigera pre svega zahvaljujući dobrim diplomatskim odnosima sa Kinom i političkom stabilnošću u podsaharskom delu, što u tim godinama nije bio slučaj sa zemljama Severne Afrike koje su pratila duboka unutrašnja previranja.

Tabela 2: Najveće pojedinačne investicije kineskih kompanija u Africi od 2005. do 2017. godine (mlrd dolara)

Godina	Naziv kompanije	Iznos u mlrd. US\$	Investicioni izbor	Sektor	Region	Zemlja
2006.	China Railway Construction	7,45	SDI	Transport/ Izgradnja železnice	PSA ²⁴	Nigerija
2006.	CITIC	6,25	SDI	Transport/ Izgradnja autoputa	SA ²⁵	Alžir
2007.	ICBC	5,6	Akvizicija 20% Standard Bank	Finansije/ Bankarstvo	PSA	Južna Afrika
2008.	CNPC	4,99	SDI	Energetika/ Naftna industrija	PSA	Niger
2013.	CNPC	4,21	Akvizicija 29% ENH	Energetika/ Naftna industrija	PSA	Mozambik

Izvor: tabela je sačinjena na osnovu podataka *China Global Investment Tracker* i *RHG Group*

Navedeni trend se nastavio u drugoj dekadi 21. veka, pa su se investicije u Podsaharskoj Africi uvećale više puta u odnosu na investicije u zemlje Severne Afrike. U periodu od 2010. do 2013. godine prema podacima *Rhodium* grupacije

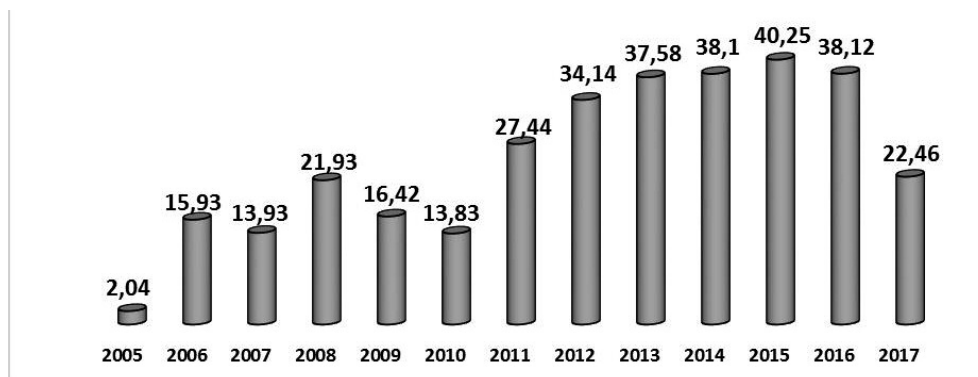
²³ Erica S. Downs, "Who's Afraid of China's Oil Companies?", in: Pascual Carlos and Elkind Jonathan (eds), *Energy Security: Economics, Politics, Strategy, and Implications*, The Brookings Institution, Washington D.C., 2010, pp. 73–102.

²⁴ PSA – Podsaharska Afrika

²⁵ SA – Severna Afrika

investicije kineskih kompanija na teritoriji Afrike iznosile su nešto više od 132 milijarde dolara. U podsaharske zemlje je investirano 113 milijardi dolara, dok je u zemlje Severne Afrike uloženo tek nešto više od 19 milijardi (dijagrami 4 i 5).²⁶ Na ovaj nesrazmeran odnos uloženog kapitala uticali su pre svega unutrašnji oružani sukobi u Sudanu i Tunisu, te velike krize u Libiji i Egiptu koji su do 2010. godine bili verni ekonomsko-politički partneri Kine. Kineske državne kompanije su u pomenutim zemljama imale od sredine devedesetih godina 20. veka primat u izvođenju radova na krupnim infrastrukturnim projektima, i to pre svega u oblastima građevine, energetike i transporta.²⁷

Dijagram 4: Investicije kineskih kompanija u podsaharsku Afriku od 2005. do 2017. godine (mlrd. dolara)

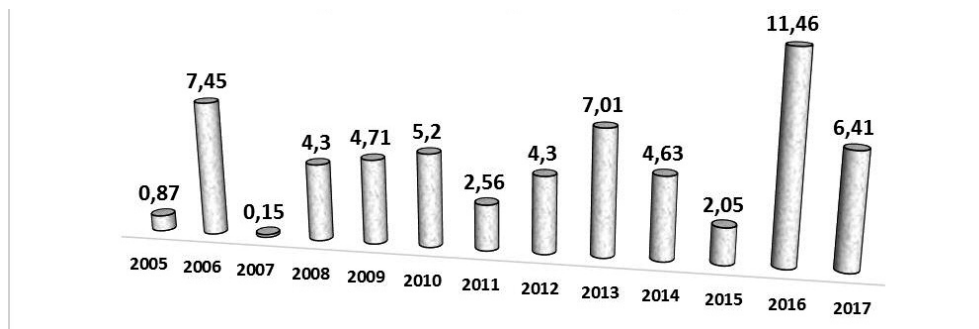

Izvor: Samostalno istraživanje autora bazirano na podacima *China Global Investment Tracker*

²⁶ "China Investment Monitor: Capturing Chinese Foreign Investment Data in Real Time", *Rhodium Group*, <https://rhg.com/impact/china-investment-monitor/>, 03/10/2018.

²⁷ Gartenstein-Ross Daveed et al., "The Crisis in North Africa: Implications for Europe and Options for EU Policy Makers", *Clingendael Report*, Netherlands Institute of International Relations, The Hague, April 2015, <https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/The%20crisis%20in%20North%20Africa%20report%202015.pdf>, 29/09/2018.

Dijagram 5: Investicije kineskih kompanija u Severnoj Africi od 2005. do 2017. godine (mlrd. dolara)

Izvor: Samostalno istraživanje autora bazirano na podacima *China Global Investment Tracker*

Za to vreme kineski investitori u podsaharskom delu doživljavaju pravi „procvat“ i iz godine u godinu beleže stalan porast obima i broja investicija. Kina, polako ali sigurno, postaje najvažniji trgovinski partner i investitor u Africi od koga zavise brojni infrastrukturni projekti u nerazvijenim ruralnim područjima. Nigerija i Angola su zemlje u koje se najviše investira, dok je primetan i porast investicija u Keniji, Zambiji i Južnoj Africi (Dijagram 6).

Investicioni obrazac se nije mnogo promenio i dalje se najviše novca ulaže (pretežno kroz SDI putem kredita u preko 80% slučajeva)²⁸ u energetiku i transport, međutim od 2014. godine primetan je sve veći broj investicija u građevinski sektor, metalurgiju, finansijski i sektor turizma.²⁹ Od investicija u periodu od 2014. do 2017. godine izdvajaju se: izgradnja autoputa Yaounde–Douala u Kamerunu dužine 80km (vrednosti 3,5 milijardi dolara) čija je realizacija krenula u septembru 2015. godine, dok su sredstva obezbeđena iz kredita *Exim Bank*.³⁰ Kineski konzorcijum na čelu sa *China Energy Engineering* sklopio je juna 2015. godine ugovor o izgradnji

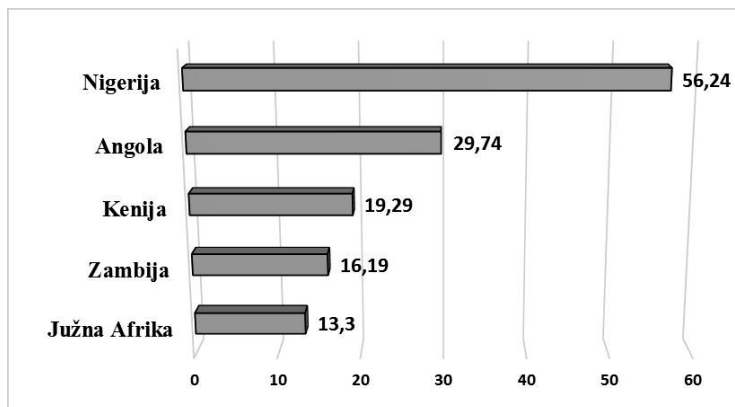
²⁸ Prema podacima *American Enterprise Institute*, od januara 2014. do decembra 2017. realizovano je 249 investicija kineskih kompanija u Podsaharskoj Africi u ukupnom obimu od 138,9 milijardi dolara, najčešće kroz strane direktne investicije (SDI) putem kredita kineske *Exim Bank* u oko 83% slučajeva, dok ostalih 17% odlazi na akvizicije najčešće kineskih privatnih investicionih fondova pretežno u oblastima metalurgije i sektoru nekretnina. *American Enterprise Institute*, www.aei.org/china-global-investment-tracker/, 04/10/2018.

²⁹ Jeanna Smialek, Jeff Kearns, “Investing in Africa”, *Bloomberg*, 22 September 2016, <https://www.bloomberg.com/quicktake/into-africa>, 03/10/2018.

³⁰ “Construction starts on Yaoundé-Douala and Yaoundé-Nsimalen”, *Business in Cameroon*, No. 24, 2015, <https://www.businessincameroon.com/pdf/BC24.pdf>, 03/10/2018, p. 16.

hidroelektrane u Luandi (Angola) vredan 4,5 milijardi dolara, dok je sredstva obezbedila kineska vlada kreditom *Bank of China*.³¹ *China Molybdenum* grupacija kupila je u maju 2016. godine udeo od 56% u jednom od najvećih nalazišta bakra i kobalta na tlu Afrike – u rudniku Tenke u DR Kongo. Vrednost ove akvizicije iznosila je 2,65 milijardi dolara.³²

Dijagram 6: Primarne destinacije za investiranje kineskih kompanija u Podсахarskoj Africi od 2005. do 2017. godine (mlrd. dolara)

Izvor: samostalno istraživanje autora bazirano na podacima *China Global Investment Tracker*

Kineske investicije u Istočnoj Africi u periodu od 2010. do 2017. godine ne beleže značajnije promene, niti u obimu ni u destinacijama za ulaganje. Od 2005. do 2017. godine skoro 80% kineskih investicija plasirano je u Egipat i Alžir. Ovome ide u prilog i činjenica da je Egipat jedna od prvih zemalja u Africi sa kojom je Kina uspostavila diplomatske odnose 1956. godine, dok je Alžir od osamostaljenja 1962. godine veliki prijatelj Kine i neko ko glasno podržava kinesku spoljnu politiku.³³ Od

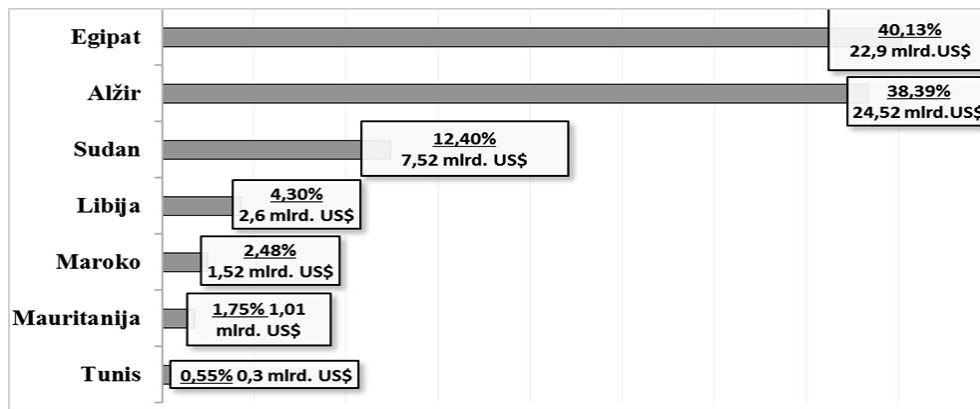
³¹ Chang Lyu, "Chinese consortium signs \$4.5 billion power plant deal in Angola", *China Daily*, 9 June 2015, www.chinadaily.com.cn/world/2015-06/09/content_20952750.htm, 04/10/2018.

³² "Freeport, China Moly agree to end talks on cobalt assets", *Reuters*, 14 June 2017, <https://www.reuters.com/article/us-freeport-mcmoran-cmoc/freeport-china-moly-agree-to-end-talks-on-cobalt-assets-idUSKBN1952V5>, 02/10/2018.

³³ John Calabrese, "Sino-Algerian Relations: On a path to Realizing Their Full Potential", Middle East Institute, 31 October 2017, www.mei.edu/content/map/sino-algerian-relations-path-realizing-their-full-potential, 01/10/2018; "China-Egypt Relations", Chinese Foreign Ministry, 18 January 2004, China Internet Information Center, www.china.org.cn/english/features/phfnt/85089.htm, 03/10/2018.

ostalnih zemalja na tlu Istočne Afrike treba izdvojiti Libiju, Maroko, Mauritaniju i Tunis, ali je njihov udeo u investicionom obimu kineskih kompanija znatno manji u odnosu na Egipat i Alžir (Dijagram 7).

Dijagram 7: Pojedinačni udeli zemalja u investicionom obimu kineskih kompanija u Severnoj Africi od 2005. do 2017. godine (mlrd. dolara)³⁴

Izvor: samostalno istraživanje autora bazirano na podacima *China Global Investment Tracker*

Od najvažnijih investicija u ovaj deo Afrike treba izdvojiti kupovinu 33% udela u najvećoj Egipatskoj naftnoj kompaniji *Apache*, a kupovinu je izvršila kineska državna kompanija *Sinopec* u avgustu 2013. godine za iznos od 3,1 milijardu dolara;³⁵ izgradnja termoelektrane u Egiptu, gde je glavni izvođač radova kineska kompanija *Shanghai Electric*, uz vrednost projekta 2,6 milijardi dolara. Radovi na izgradnji počeli su u januaru 2016. godine sa rokom završetka od pet godina, a sredstva su obezbeđena putem *Exim Bank*.³⁶ U januaru 2016. godine kineska kompanija *State Construction Engineering* kupila je udeo od 49% alžirske luke Cherrhell za 1,72 milijarde dolara. Ova investicija je deo strateškog plana kineske

³⁴ Tokom obrade podataka koje je prikupio *China Global Investment Tracker* primećeno je sedam investicija u maju 2011. godine u ukupnoj vrednosti od 12,2 milijarde dolara za koje autori nisu uspeali da nađu odgovarajuće dokaze o njihovoj realizaciji, pa zbog toga nisu ušle u konačan obračun.

³⁵ "Sinopec to buy 33% of Apache's Egypt operations for \$3.1 billion", *Oil and Gas Journal*, 30 August 2013, <https://www.ogj.com/articles/2013/08/sinopec-to-buy-33-of-apache-s-egypt-operations-for-3-1-billion.html>, 04/10/2018.

³⁶ "Chinese consortium wins contract for Hamrawein coal-fired plant", *Energy Egypt*, 26 June 2018, <https://energyegypt.net/chinese-consortium-wins-contract-for-egypts-hamrawein-coal-fired-power-plant/>, 04/10/2018.

vlade, koja nakon inicijative „Pojas i put”, primetno ulaže sve više novca u modernizaciju i kupovinu vlasničkog udela u lukama širom sveta kako bi, pre svega u budućnosti, olakšala neometan protok svoje robe.³⁷

Ukoliko sagledamo glavne razlike u investijama kineskih kompanija na tlu Afrike u periodu od januara 2005. do decembra 2017. godine, primetićemo da podsaharski deo ima primat, naročito nakon 2010. godine i nestabilnosti koje su zahvatile istočni afrički region (Tabela 3). Prema prikazanim podacima iz Tabele 3 uviđamo da su glavne razlike nastupile u periodu od 2010. do 2017. godine, kada je broj investicija u podsaharski region veći za skoro sedam puta u odnosu na broj kineskih investicija u Severnoj Africi. Shodno tome, primetna je i ogromna razlika u ukupnom investicionom obimu; samo su investicije u Nigeriju i Angolu skoro dvostruko veće, nego investicije u istočno-afrički region. Premda su primarni investicioni sektori praktično isti (transport i energetika), u podsaharskom delu kontinenta, naročito nakon „Inicijative Pojas i Put”, primećen je porast u sektorima poput telekomunikacija, metalske industrije i sektora finansijskih usluga, u kome prednjači Južna Afrika. U oba afrička regiona strane direktne investicije putem kredita su svakako primarni izbor kineske strane, s tim da je u periodu od 2012. do 2017. godine na podsaharskom tlu primetan porast akvizicija, naročito u sektorima nekretnina, finansija, poljoprivrede i logistike. Njihov udeo u pomenutom periodu varira prema podacima koje je izneo Bloomberg od 15% do 20%. Poređenja radi na globalnom nivou, a naročito na tlu Evropske unije i Severne i Južne Amerike strategija akvizicije prisutna je u preko 80% slučajeva pri ulasku kineskih kompanija na ta tržišta, a ovde je to znatno manje.³⁸

³⁷ “China, Algeria to build mega sea port”, *Xinhua*, 1 August 2016, www.xinhuanet.com/english/2016-01/18/c_135018002.htm, 05/10/2018.

³⁸ “Bloomberg China Deal Watch”, *Bloomberg*, <https://www.bloomberg.com/graphics/2016-china-deals/>, 05/10/2018.

Tabela 3: Komparativni prikaz kineskih investicija u Severnoj i Podсахarskoj Africi od 2005. do 2017. godine

Period	Severna Afrika				Podсахarska Afrika			
	Broj investicija	Investicioni izbor	Sektor	Prosečna visina investicije	Broj investicija	Investicioni izbor	Sektor	Prosečna visina investicije
2005–2009	28	SDI-putem kredita, ACQ	Transport, Logistika, Poljo-privreda	655 mil. US\$	77	SDI-putem kredita, SDI (greenfield, brownfield), ACQ	Transport, Energetika, Metalska industrija	721 mil. US\$
2010–2013	38	SDI-putem kredita, ACQ	Energetika Transport, Građevinska industrija	487 mil. US\$	204	SDI-putem kredita, SDI (greenfield, brownfield), ACQ	Transport, Energetika, Građevinska, Metalska industrija, Poljo-privreda	540 mil. US\$
2014–2017	28	SDI-putem kredita, ACQ	Energetika Građevinska industrija,	809 mil. US\$	249	SDI-putem kredita, SDI (greenfield, brownfield), ACQ	Transport, Energetika, Logistika, Telekomunikacije, Građevinska industrija	554 mil. US\$

Izvor: samostalno istraživanje autora bazirano na podacima *China Global Investment Tracker*

Afrika svakako u budućnosti ostaje jedna od vodećih destinacija za ulaganje kineskih kompanija, a veze Afrike i Kine samo su još više produbljene nakon Svetskog ekonomskog foruma o Kinesko-afričkoj saradnji, održanog u Pekingu 3. i 4. septembra 2018. godine. Najavljeni su novi projekti, čija je vrednost preko 60 milijardi dolara i za koje je kineska vlada već odobrila sredstva, te pomoć nerazvijenim područjima Afrike pre svega u izgradnji i obnovi već postojeće infrastrukture.³⁹

³⁹ “3 myths about China’s investment in Africa and why they need to be dispelled”, World Economic Forum, 4 September 2018, <https://www.weforum.org/agenda/2018/09/three-myths-about-chinas-investment-in-africa-and-why-they-need-to-be-dispelled>, 05/10/2018.

Afričke investicije u Kinu

Osnovni problem u analiziranju afričkih investicija u Kinu je nedostupnost podataka. Za pojedine investicije postoje vrlo egzaktni podaci, a za druge postoje samo nagađanja. Prema dostupnim izvorima može se reći da je stepen afričkih investicija u Kinu na niskom nivou, što je i bilo za očekivati, ali i pored toga, s obzirom na to da posmatramo jednu zemlju u odnosu na 55 drugih, moglo se očekivati da rezultati budu i bolji. Prema podacima kineske vlade objavljenim 2012. godine, strane direktne investicije iz Afrike u Kinu iznosile su u istoj godini 1,4 milijarde dolara, pri čemu je kumulativno povećan iznos investicija u odnosu na 2009. godinu sa 9,9 milijardi na 14,2 milijarde dolara.⁴⁰

Najsvetliji primer afričkih investicija je kompanija *SABMiller* (originalno *SAB*, a nakon akvizicije *Miller*-a dobija sadašnji naziv) koja je najveći proizvođač piva u Kini zahvaljujući njenom *joint venture* ulaganju sa *China Resources Enterprise Limited* kompanijom. U pitanju je originalno kompanija iz Južnoafričke Republike koja je proteklih trideset godina radila na kupovini malih i srednjih pivara u Kini, tako da sada dominira kineskim tržištem sa 23% tržišnog učešća.⁴¹ Osnovna strategija ove kompanije bila je da kupuje pivare, ali da ih ostavlja samostalne, bez uplitanja u njihovo dnevno poslovanje.

Poznata medijska južnoafrička kompanija *Naspers* poseduje 31% udela⁴² u jednoj od najvećih informatičkih kompanija u Kini, a u pitanju je kompanija *Tencent* (ulaganje od 2011),⁴³ što je u apsolutnom iznosu danas vredno oko 175 milijardi dolara.⁴⁴

Još jedna zajednička investicija tri kompanije je veoma značajna. U pitanju je *joint venture* investicija iz 1985. godine u kojoj su učestvovali *Groupe Chimique Tunisian* (GCT), *China National Chemical Construction Corporation* (CNCCC) i

⁴⁰ Li Bo, "Africans also investing in China", *Africa Renewal online*, August 2015, <https://www.un.org/africarenewal/magazine/august-2015/africans-also-investing-china>, 27/09/2018.

⁴¹ Ibid.

⁴² Iris Deng, Celia Chen, "Nasper's stake in Tencent ballooned 5,600 times in 17 years. Now it's time to take a little profit", *South China Morning Post*, 23 March 2018, <https://www.scmp.com/tech/china-tech/article/2138683/naspers-stake-tencent-ballooned-5600-times-17-years-now-its-time>, 03/10/2018.

⁴³ Lily Kuo, "Africa is changing China as much as China is changing Africa", *Quartz Africa*, 8 January 2018, <https://qz.com/africa/1168130/africa-is-changing-china-as-much-as-china-is-changing-africa/>, 27/09/2018.

⁴⁴ Carien du Plessis, "Government has trumpeted China's pledge of R193 billion – but South Africa has invested much more than that in China", *Business Insider South Africa*, 26 July 2018, <https://www.businessinsider.co.za/south-africa-invests-much-more-in-china-2018-7>, 27/09/2018.

Kuwait's Petrochemical Industries Company (PIC) radi osnivanja korporacije koja se bavi proizvodnjom đubriva. Reč je o najvećoj afričkoj investiciji u Kinu tokom osamdesetih godina minulog veka, a sama kompanija je postala jedan od najvećih proizvođača đubriva u Kini.⁴⁵

U afričke investicije u Kinu se ubrajaju i ulaganja iz takozvanih *off-shore* rajeva, koji su u Africi pozicionirani na Mauricijusu i Sejšelimu. No, s obzirom na to da ne postoje zvanični podaci i da je do bilo kakvih preciznijih podataka nemoguće doći (zbog tajnosti), ovakve investicije (transakcije) nisu u ovom radu uzete u razmatranje, ali se moraju pomenuti.

Afričke kompanije i biznismeni su tokom vremena ulagali u različite delatnosti u Kini, poput proizvodnje, komercijalnih i uslužnih delatnosti, i to uglavnom u istočnim priobalnim gradovima Kine poput Guandongu, Šangaju, Džedijangu, Điangsua, Tjendina i Šandongu. Pored toga, podaci od 2009. godine govore da je od ukupnog broja od 685 investicija u Kini, 569 bilo direktno ulaganje Afrikanaca, a 166 je bilo ili u obliku kupovine objekata ili *joint venture* ulaganja. Takođe, podaci govore da je najveći broj pojedinačnih investicija imao vrednost oko milion dolara.⁴⁶

Mogućnosti i izazovi u saradnji Kine i Afrike

Na osnovu analiziranih rezultata ekonomske saradnje između Kine i Afrike može se zaključiti da je poslednjih deset godina značajno intenzivirana trgovina u oba smera, a što se tiče investicija prednjače kineske u Afriku. Afrika u Kinu izvozi najviše naftu, drago kamenje i različite rude, a Kina izvozi u Afriku tekstil, elektronske uređaje i mašine. Disbalans u razmeni je veliki i to u korist Kine, jer uvozi rudu, a izvozi proizvode sa većim stepenom dodate vrednosti. Afričke zemlje moraju da poboljšaju izvozni program ka Kini, jer im je Kina omogućila da njihovi proizvodi imaju carinske olakšice za prodaju na njihovoj teritoriji. Carinski rat između SAD i Kine može biti i šansa za Afriku, jer se Kina recimo u kupovini nafte može okrenuti više ka Africi.

⁴⁵ "China-Africa Trade and Economic Relationship Annual Report 2010", Ministry of Foreign Affairs, People's Republic of China, <https://www.mfa.gov.cn/zflt/eng/zfgx/t832788.htm>, 27/09/2018.

⁴⁶ Svi podaci u ovom pasusu su dati prema: "China-Africa Trade and Economic Relationship Annual Report 2010", Ministry of Foreign Affairs, People's Republic of China, 22 June 2011, <https://www.mfa.gov.cn/zflt/eng/zfgx/t832788.htm>, 27/09/2018. U sledećem zvaničnom izveštaju kineske vlade na temu kinesko-afričkih odnosa nema afričkih investicija u Kinu kao u prethodnom izveštaju.

Što se tiče investicija, Kina je ipak više ulagala u Podsaharsku Afriku nego u Severnu Afriku. To se pre svega može objasniti političkom i bezbednosnom nestabilnošću zemalja Severne Afrike, te je Kina bez obzira na odlične političke odnose, ipak odlučila da prednost da manje rizičnim poslovima u drugim delovima Afrike. Te investicije su najvećim delom zajmovi, te se u tom smislu može reći da je za pojedine zemlje Afrike upitno videti kolika je njihova zaduženost prema Kini. Nažalost, takva vrsta analize je često onemogućena usled netransparentnih podataka, te nije moguće dati do kraja preciznu analizu. Svakako je za sve afričke zemlje, pitanje infrastrukture od suštinske važnosti, ali takvi oblici zaduživanja ne bi smeli da ugroze opstanak nacionalne ekonomije. Za afričke zemlje je svakako važno da Kina poveća broj *greenfield* ili *brownfield* investicija, a da se smanji njihovo kreditno zaduženje.

Afrika ima samo tri velika ulaganja u Kinu, koja su u prethodnom poglavlju objašnjena. Iako je bilo za očekivati ovakvu situaciju, ona govori u prilog tome da Afrika još uvek nije stala na svoje noge i da jedino Južnoafrička Republika, koje je ujedno i članica BRICS, ima u ovom smislu nešto i da ponudi Kini.

U saradnji sa svim spoljnoekonomskim partnerima Kina insistira na samostalnosti svojih partnera pre svega u političkom smislu i na poštovanju istih principa kada je ona u pitanju. Kina se vrlo retko, ako se i uopšte ikada, meša u unutrašnju politiku drugih zemalja, te nije za očekivati da će u slučaju Afrike napraviti izuzetak. Usled toga je pitanje ljudskih prava u zemljama Afrike, afričko unutrašnje pitanje, koje Peking neće uzimati u obzir prilikom donošenja ekonomskih odluka.

Izazovi u međusobnoj saradnji su u podjednako meri političke i ekonomske prirode. Najveći broj zemalja Afrike ima odlične odnose sa Kinom, ali te iste odnose ne prate uvek dobri ekonomski odnosi. Usled toga je FOCAC platforma izuzetno značajna kao mesto na kome afričke zemlje mogu ispoljiti svoje mišljenje. U prilog boljoj saradnji Kine i Afrike ide i činjenica da će u narednim godinama Kina svoje slobodne finansije usmeriti pre svega na jačanje inicijative *Pojas i put*. Afrika se nalazi na tom putu, pogotovo Istočna Afrika. Ta strategija bi trebalo da posluži afričkim zemljama da nađu ne samo boljeg partnera u Kini, već i da iskoriste ovu inicijativu da se one same bolje uvežu i da poboljšaju komunikaciju sa ostalim zemljama učesnicama ove inicijative.

Bibliografija

Alden Chris et al, "Chinese Investments and Employment Creation in Algeria and Egypt", African Development Bank, 2012, <https://ecdpm.org/wp-content/>

- uploads/2013/10/Chinese-Investments-Employment-Creation-Algeria-Egypt-2012.pdf, 01/10/2018.
- Alden Chris, “China in Africa”, *Survival: Global Politics and Strategy*, 19 Jul 2006, pp. 147-164, <https://doi.org/10.1080/00396330500248086>, 01/10/2018.
- Brautigam Deborah, Hwang Jyhjong, “Great Walls over African Rivers: Chinese engagement in African hydropower projects”, *Development Policy Review*, 9 November 2017
- Brautigam Deborah, *Dragon’s Gift, The Real Story of China in Africa*, Oxford University Press, New York, 2009
- Calabrese John, “Sino-Algerian Relations: On a path to Realizing Their Full Potential”, Middle East Institute, 31 October 2017, <http://www.mei.edu/content/map/sino-algerian-relations-path-realizing-their-full-potential>, 01/10/2018.
- Danner K. Lukas, *China’s Grand Strategy*, Palgrave Macmillan, London, 2017.
- Deng Iris, Chen Celia, “Nasper’s stake in Tencent ballooned 5,600 times in 17 years. Now it’s time to take a little profit”, *South China Morning Post*, 23 March 2018, <https://www.scmp.com/tech/china-tech/article/2138683/naspers-stake-tencent-ballooned-5600-times-17-years-now-its-time>, 03/10/2018.
- Dollar David, Hass Astrid “Chinese investment in Africa: *Beijing’s testing ground*”, *Financial Times*, 4 April, 2017, <https://www.ft.com/content/0f534aa4-4549-11e7-8519-9f94ee97d996>, 02/10/2018.
- Downs S. Erica, “Who’s Afraid of China’s Oil Companies?”, in: Pascual Carlos and Elkind Jonathan, (eds), “Energy Security: Economics, Politics, Strategy, and Implications”, pp. 73–102, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/07_china_oil_downs.pdf, 02/10/2018.
- Du Plessis Carien, “Government has trumpeted China’s pledge of R193 billion – but South Africa has invested much more than that in China”, *Business Insider South Africa*, 26 July, 2018, <https://www.businessinsider.co.za/south-africa-invests-much-more-in-china-2018-7>, 27/09/2018.
- Gartenstein-Ross Daveed et al, “The Crisis in North Africa – Implications for Europe and Options for EU Policy Makers”, Clingendael Report, Netherlands Institute of International Relations, The Hague, April 2015, <https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/The%20crisis%20in%20North%20Africa%20report%202015.pdf>, 29/09/2018.
- He Wenping, “Review and Reflection on China’s African Policy in the past 60 Years”, in: Zhang Hongming (ed.), “China – Africa Relations: Review and Analysis”, Volume 1, Social Science Academic Press, China and Paths International Ltd., pp. 1-19, 2014

- Kuo Lily, "Africa is changing China as much as China is changing Africa", *Quartz Africa*, 8 January 2018, <https://qz.com/africa/1168130/africa-is-changing-china-as-much-as-china-is-changing-africa/>, 27/09/2018.
- Lahtinen Anja, *China's Diplomacy and Economic Activities in Africa*, Palgrave Macmillan, London, 2018
- Li Bo, Africans also investing in China, *Africa Renewal online*, August 2015, <https://www.un.org/africarenewal/magazine/august-2015/africans-also-investing-china>, 27/09/2018.
- Lyu Chang, "Chinese consortium signs \$4.5 billion power plant deal in Angola", *China Daily*, 9 June 2015, http://www.chinadaily.com.cn/world/2015-06/09/content_20952750.htm, 04/10/2018.
- Niambi T. Nathanaël, "Bilateral Cooperation between China and Congo-Brazzaville: The Other Side of the Ledger", *Open Journal of Political Science*, Vol. 8, No. 3, 2018, pp. 227-238, <https://www.scirp.org/journal/PaperInformation.aspx?PaperID=85161>, 28/09/2018.
- Ortiz-Ospina Esteban and Roser Max, "International Trade", 2018, *Our World In Data.org*, <https://ourworldindata.org/international-trade>, 29/09/2018.
- Smialek Jeanna, Kearns Jeff, "Investing in Africa", Bloomberg, 22 September 2016, <https://www.bloomberg.com/quicktake/into-africa>, 03/10/2018.
- Vukanić M. Ratko, "Sino-African Cooperation in the XXI Century and the FOCAC as Its Main Framework", *The Review of International Affairs*, LX, No. 1136, pp. 62-93.

Internet izvori

- "3 myths about China's investment in Africa and why they need to be dispelled", World Economic Forum, 4 September 2018, <https://www.weforum.org/agenda/2018/09/three-myths-about-chinas-investment-in-africa-and-why-they-need-to-be-dispelled>, 05/10/2018.
- "Bloomberg China Deal Watch", Bloomberg, <https://www.bloomberg.com/graphics/2016-china-deals/>, 05/10/2018.
- "China - Africa Trade and Economic Relationship Annual Report 2010", Ministry of Foreign Affairs, People's Republic of China, 22 June 2011, <https://www.mfa.gov.cn/zflt/eng/zfgx/t832788.htm>, 27/09/2018.
- "China buys into Standard Bank", Brand South Africa, 26 October 2007, <https://www.brandsouthafrica.com/investments-immigration/business/investing/stanbank-261007>, 29/09/2018.

- “China Investment Monitor: Capturing Chinese Foreign Investment Data in Real Time”, Rhodium Group, <https://rhg.com/impact/china-investment-monitor/>, 03/10/2018.
- “China, Algeria to build mega sea port”, Xinhua, 1 August 2016, http://www.xinhuanet.com/english/2016-01/18/c_135018002.htm, 05/10/2018.
- “China-Egypt Relations”, Chinese Foreign Ministry, 18 January 2004, China Internet Information Center, <http://www.china.org.cn/english/features/phfnt/85089.htm>, 03/10/2018.
- “Chinese consortium wins contract for Hamrawein coal-fired plant”, Energy Egypt, 26 June 2018, <https://energyegypt.net/chinese-consortium-wins-contract-for-egypts-hamrawein-coal-fired-power-plant/>, 04/10/2018.
- “Construction starts on Yaoundé-Douala and Yaoundé-Nsimalen”, Business in Cameroon, No. 24, 2015, <https://www.businessincameroon.com/pdf/BC24.pdf>, p.16, 03/10/2018.
- “Freeport, China Moly agree to end talks on cobalt assets”, Reuters, 14 June 2017, <https://www.reuters.com/article/us-freeport-mcmoran-cmoc/freeport-china-moly-agree-to-end-talks-on-cobalt-assets-idUSKBN1952V5>, 02/10/2018.
- “Nigeria awards \$7 bln rail project to Chinese state rail firm – Xinhua”, Reuters, 16 May 2018, <https://af.reuters.com/article/investingNews/idAFKCN1IH0JF-OZABS>, 30/09/2018.
- “Sinopec to buy 33% of Apache’s Egypt operations for \$3.1 billion”, *Oil and Gas Journal*, 30 August 2013, <https://www.ogj.com/articles/2013/08/sinopec-to-buy-33-of-apache-s-egypt-operations-for-3-1-billion.html>, 04/10/2018.

Katarina ZAKIĆ and Bojan RADIŠIĆ

**THE ECONOMIC ASPECT OF CHINESE-AFRICAN RELATIONS:
POSSIBILITIES AND CHALLENGES**

Abstract: The paper analyses Chinese-African economic relations, starting from the 1970s until today, with a view on possible trends in their future development. This cooperation was first founded on a political level and then followed economic cooperation. The goal of this paper is to present the development of Chinese–African relations, to point out the crucial moments and possibilities of these relations and to analyse the present and future problems. Considering extensive economic and political documentation, the authors analyze the phase development of these relations, looking upon the correlation between the economy and politics. Besides that, the level of trade and investments in both directions is examined. Special attention is paid to Chinese investments in Africa, with an analysis of the value and type of investments, as well as the field of industry in which they are engaged. The authors conclude that China and Africa have attained political and economic relations on the highest level so far and that through new initiatives, such as the Forum on China African Cooperation, this cooperation is developing even further. Nevertheless, there are also serious challenges for future cooperation such as a huge debt of African countries, disbalance in trade and extensive use of natural resources in Africa.

Key words: China, Africa, economy, cooperation, trade, investments, possibilities, challenges.